

National Elite as a Subject of Strategic Goal-Setting and Value Consolidation of Society

UDC: 323.39(045)

DOI: <https://doi.org/10.15421/1724107>**Verbytskyi Andrii**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0007-8447-1385>, verbytskyiandrii379@gmail.com*H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The article investigates the role of the national elite as a subject of strategic goal-setting and value consolidation of society under systemic transformations in Ukraine. Given the challenges of democratization, European integration, and Russian armed aggression, the issue of the functional capacity of the ruling stratum is crucial. The prospects for state and political development largely depend on its ability to generate attractive visions of the future and mobilize society for their implementation.

The purpose is to identify the key factors determining the ability of the national elite to produce a holistic strategy of progress, achieve value consensus, and maintain its legitimacy.

Results. Based on the analysis of scientific sources and empirical data on the formation of Ukraine's political and managerial elite after 1991, the author identifies a number of structural challenges and institutional deformations that hinder the establishment of the national elite as a responsible subject of strategic designing of the future. Among them are the closed recruitment channels, the dominance of big business over public interests, deep ideological and value splits, the lack of ethical standards of public behavior, the weakness of civil control institutions, etc. At the same time, the need for purposeful formation of a new culture of responsible leadership based on professionalism, innovation, and integrity is emphasized. The thesis about the critical importance of the synergy of the national elite and the self-governing political nation for the success of Ukraine's modernization is substantiated.

Conclusions. To strengthen the strategic subjectivity of the national elite as a driver of modernization, systemic reforms are needed to democratize elite formation mechanisms, de-oligarchize politics, expand social "elevators", nationalize elites, and activate civil society structures. Equally important is the purposeful formation of a new culture of responsible leadership based on professionalism, integrity, innovation, intolerance to corruption, and focus on the public good.

Keywords: national elite, strategic subjectivity, value consensus, civil society, political culture

Національна еліта як суб'єкт стратегічного цілепокладання і ціннісної консолідації суспільства

Вербицький Андрій*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)*

Анотація

Актуальність. Стаття присвячена дослідженню ролі національної еліти як суб'єкта стратегічного цілепокладання та ціннісної консолідації суспільства в умовах системних трансформацій в Україні. Зважаючи на виклики демократизації, євроінтеграції та збройної агресії РФ, проблема функціональної спроможності керівної верстви набуває виняткової ваги. Адже саме від її здатності генерувати привабливі смисли майбутнього та мобілізувати суспільство на їхню реалізацію значною мірою залежать перспективи державно-політичного розвитку.

Мета статті полягає у виявленні ключових факторів, що визначають здатність національної еліти продукувати цілісну стратегію поступу, досягати ціннісного консенсусу та підтримувати свою легітимність.

Результати. На основі аналізу наукових джерел та емпіричних даних щодо становлення політико-управлінської еліти України після 1991 р. автор виокремлює низку структурних викликів та інституційних деформацій, які перешкоджають утвердженню національної еліти як відповідального суб'єкта стратегічного проектування майбутнього. Серед них: закритість каналів рекрутування, домінування великого бізнесу над суспільними інтересами, глибокі ідейно-ціннісні розколи, брак етичних стандартів публічної поведінки, слабкість інститутів громадянського контролю тощо. Водночас наголошується на потребі цілеспрямованого формування нової культури відповідального лідерства на засадах професіоналізму, інноваційності, доброчесності. Обґрунтовується теза про критичне значення синергії національної еліти та самоврядної політичної нації для успіху модернізації України.

Висновки. Для посилення стратегічної суб'єктності національної еліти як драйвера модернізації необхідні системні реформи демократизації механізмів елітотворення, деолігархізації політики, розширення соціальних «ліфтів», націоналізації еліт, активізації структур громадянського суспільства. Не менш важливим є цілеспрямоване формування нової культури відповідального лідерства на засадах професіоналізму, доброчесності, інноваційності, безкомпромісності до корупції, орієнтації на суспільне благо.

Ключові слова: національна еліта, стратегічна суб'єктність, ціннісний консенсус, громадянське суспільство, політична культура

Стаття надійшла / Article arrived: 18.10.2024

Схвалено до друку / Accepted: 24.12.2024

Вступ.

Проблема національної еліти як організованої меншості, що визначає напрями розвитку суспільства, традиційно перебуває в центрі уваги суспільних наук. В умовах глобальних змін і невизначеності роль відповідального лідерства набуває нової ваги й змісту. На перший план виходить здатність керівної верстви не лише відображати та легітимізувати status quo, а й пропонувати привабливі смисли майбутнього, досягати суспільного порозуміння щодо фундаментальних цілей і цінностей.

Особливої гостроти це завдання набуває для суспільств, що переживають одночасно кілька системних трансформацій – політичну демократизацію, ринкові реформи, пошук цивілізаційної ідентичності, гібридні війни. Саме таким «лімінальним» соціумом є й сучасна Україна, яка постала перед екзистенційними викликами збереження власної державності та європейського вибору (Рябчук, 2003).

У цьому контексті україн важливо з'ясувати, наскільки вітчизняна еліта виявилася спроможною виробляти адекватні відповіді на доленосні питання суспільного розвитку, запропонувати привабливий «проект майбутнього», консолідувати навколо нього активну частину нації. На жаль, як засвідчують численні дослідження, після трьох десятиліть незалежності Україна так і не спромоглася сформувати зрілу, відповідальну національну еліту, яка б керувалася логікою суспільних інтересів, а не партикулярних вигод (Крюков, 2006). Тож наукова рефлексія щодо причин такого стану і способів оздоровлення керівної верстви лишається вкрай актуальною.

Мета статті полягає у виявленні ключових факторів, що визначають здатність національної еліти продукувати цілісну стратегію поступу, досягати ціннісного консенсусу та підтримувати свою легітимність.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематика національної еліти як суб'єкта цілепокладання і ціннісної консолідації суспільства має комплексний, міждисциплінарний характер і висвітлюється у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів – від політологів і соціологів до філософів та істориків.

Потужна ревізія класичного елітизму відбулася у межах теорій демократичного плюралізму еліт (Дзоло, 2010; Даль, 2021). Їхні прибічники підкреслювали важливість інституційних механізмів конкуренції між елітами за підтримку виборців як запоруки суспільної рівноваги. Критичну інтерпретацію елітизму запропонували неомарксистичні і ліворадикали (Мілліс, 2001), які тлумачили еліту як консолідовану групу, що монополізує ресурси суспільства у власних інтересах. Оригінальне макросоціологічне бачення

еліт крізь призму культурного, соціального й економічного капіталів розвивали послідовники П. Бурдьє (Вакан, 2015).

В Україні до проблематики національної еліти зверталися провідні суспільствознавці, які з різних методологічних позицій висвітлювали особливості її формування, ціннісні орієнтації та поведінкові стратегії, функціональну роль у державотворенні (Кельман, 2020; Кристиняк, 2020; Крюков, 2006; Михальченко, 2010; Рудич, 2014; Сенченко, 2020; Фесенко, 2010), досліджували історичні аспекти формування української національної еліти (Левченко, 2020; Сініцький, 2020), визначали роль елітарних груп у консолідації суспільства (Сергієнко, 2022; Сидоренко, 2021). При цьому найбільш плідним видається поєднання інституціонального, соціокультурного та аксіологічного підходів до вивчення процесу елітотворення. Адже ефективність еліти як суб'єкта цілепокладання залежить не лише від формальних «правил гри», а й від ціннісних установок, поведінкових патернів її представників.

На особливу увагу заслуговує проблема якості й суспільної відповідальності еліти в контексті потреби системної модернізації України. Як показують розвідки науковців (Білозерова, 2021; Головаха, 2014; Рябчук, 2003; Степаненко, 2020), саме домінування архаїчних, кланово-олігархічних практик в середовищі еліти, брак стратегічного бачення національних інтересів є головною перешкодою на шляху вкорінення демократії, верховенства права і доброго врядування. Відтак першочерговим завданням постає оновлення правлячої верстви на засадах професіоналізму, патріотизму, доброчесності.

Результати дослідження.

Аналіз наукових джерел і емпіричних даних щодо становлення національної еліти в Україні після відновлення державної незалежності дозволяє виокремити низку структурних викликів і інституційних пасток, які суттєво визначають її функціональний потенціал та спосіб взаємодії із суспільством.

Першим таким викликом є незавершеність процесів формування модерної нації та виокремлення власне національної еліти з-поміж інших сегментів правлячого класу (бізнес-еліти, регіональних еліт, релігійної еліти тощо). Як показують дослідження (Крюков, 2006; Рудич, 2014), в Україні досі не завершена націоналізація еліт, тобто їхнє самоусвідомлення себе як провідної верстви саме української політичної нації, відповідальної за її розвиток і добробут. Натомість маємо конгломерат різних елітних угруповань, які обстоюють партикулярні, а то й антидержавницькі інтереси. Особливо гострою ця проблема лишається для Сходу і Півдня, де певна частина номенклатури й великого бізнесу досі ментально дистанціюється від української ідентичності.

Така ціннісна неоднорідність національної еліти, її нездатність чітко самовизначитись у категоріях громадянської (політичної), а не етнічної ідентичності, є серйозною перешкодою для розроблення консенсусної стратегії розвитку держави. Адже перманентні коливання й хитання владної верхівки між європейським і євразійським векторами, цивілізаційні розколи всередині еліти посилюють суперечливі сигнали суспільству. Без подолання цієї аксіологічної амбівалентності, плекання справді державницької ідеології національного розвитку, важко розраховувати на підтримку мас у здійсненні системних реформ.

Друга фундаментальна вада вітчизняного елітотворення – це відсутність прозорих і конкурентних механізмів рекрутування еліти на засадах професіоналізму, порядності, суспільної репутації. За невтішною оцінкою директора Інституту соціології НАНУ Є. Головахи (2014), потрапляння до керівної верстви досі відбувається переважно через неформальні зв'язки, кумівство, тіньовий торг посадами та преференціями. Як наслідок, соціальні «ліфти» для представників активного середнього класу, професіоналів, освітян, громадянського сектору лишаються заблокованими, а «свіжа кров» не надходить в артерію влади.

Натомість роль основних «ліфтів» відіграють бізнес-структури (фінансово-промислові групи), регіональні клани та мережі патронажу, які розглядають входження до владних інституцій як інструмент максимізації власної ренти. За таких умов формується своєрідна «каста недоторканих» – вузьке коло можновладців, пов'язаних круговою порукою й витягом тіньових оборудок (Фесенко, 2010). Закономірно, що ця псевдоеліта не відчуває реальної політичної відповідальності перед суспільством, не зацікавлена у справжньому оновленні держави і дотриманні правил чесної конкуренції.

Третій критичний виклик – глибока ціннісна фрагментація еліти, розколотої за лініями світоглядно-ідеологічних розбіжностей, етнокультурних ідентичностей та геополітичних орієнтацій. Попри гучні декларації відданості національним пріоритетам, насправді більшість елітних груп керується логікою «війни за ренту», нехтуючи потребою стратегічного порозуміння щодо фундаментальних засад державної політики. Боротьба між прихильниками європейської та євразійської інтеграції, ринкового та патерналістського курсу, унітарної чи федеративної моделі устрою дезорієнтує суспільство, позбавляє його чітких моделей майбутнього (Рябчук, 2003).

У підсумку відсутність спільного ціннісного фундаменту, єдності довкола базових «правил гри», робить національну еліту надзвичайно вразливою як до внутрішньої фрагментації, так і зовнішніх деструктивних впливів. Досвід посткомуністичних трансформацій переконливо доводить, що без

досягнення ціннісного консенсусу еліт щодо стрижневих пріоритетів державної політики (демократія, ринок, національні інтереси тощо) годі сподіватись на системність і послідовність реформ. Адже кожна зміна правлячої команди в умовах «недопактової» демократії супроводжується кардинальним переглядом курсу країни, перерозподілом владних повноважень і ресурсів на користь нових клієнтел.

Четверта проблемна ланка національного елітогенезу – домінування неформальних, тіньових практик кулуарних угод і клієнтарно-патронажних зв'язків у відносинах еліт. В Україні владні мережі досі будуються за принципом особистої відданості патрону, спільності бізнес-інтересів, а не публічної відповідальності та відповідальності перед виборцями. Закономірним наслідком такого стану речей є віртуалізація демократичних процедур, коли за лаштунками політичного театру приховуються справжні владні важелі – представники великого капіталу, тіньові брокери, медіа-магнати.

У результаті відбувається зрощення політичного класу з олігархатом, який *de facto* «приватизує» державні інститути, використовуючи їх для обслуговування приватних інтересів фінансово-промислових груп. За таких умов політична конкуренція редукується до боротьби за монополний контроль над «полем влади», яке забезпечує максимізацію ренти. А електоральний процес перетворюється на квазіриннок, де політики торгують обіцянками й маніпуляціями в обмін на голоси виборців (Михальченко, 2010).

П'ята фундаментальна суперечність процесу формування національної еліти – разючий дефіцит реальних механізмів громадського контролю та підзвітності. Попри конституційне закріплення принципу народного суверенітету, в Україні так і не склалася система дієвої комунікації еліти з широкими верствами суспільства. Натомість відбувається дедалі більше відчуження керівної меншості від пересічних громадян, посилюється синдром «закритості» і безвідповідальності влади.

Доволі промовистим індикатором цієї тенденції є хронічно низькі рівні суспільної довіри до всіх без винятку інститутів влади (парламенту, уряду, судів, партій тощо), які з року в рік фіксують соціологи. Так, за даними моніторингу Інституту соціології НАНУ, впродовж усіх років незалежності недовіра до політичної еліти істотно переважала кредит довіри з боку населення. І навіть на тлі революційних зрушень 2004 чи 2014 років ці показники демонстрували хіба що тимчасове поліпшення, яке невдовзі змінювалося ще глибшим розчаруванням (Головаха, 2014).

Своєю чергою, правляча верхівка, відчуваючи свою безкарність і неконтрольованість з боку громадян, охоче вдається до популізму, роздає нездійсненні обіцянки, маніпулює суспільними настроями. Замість вироблення раціональної

політики, заснованої на прозорих «правилах гри», пануючою стає логіка політичного шоу, емоційні ток-шоу та «війни компроматів». А численні структури «громадянського суспільства» (партії, медіа, експертні центри) нерідко використовуються як підставні фірми для обслуговування тих чи інших фінансово-промислових груп (Фесенко, 2010).

Зрештою, окремої уваги заслуговує і проблема своєрідної «ціннісної роздвоєності» самої національної еліти, що демонструє суттєву невідповідність між публічно декларованими ідеями та реальними поведінковими патернами. За лаштунками гучних європейських гасел часто стоять глибоко вкорінені, архаїчні практики непотизму, клієнтелізму, тіншових оборудок. Подвійні стандарти, культивовані значною частиною політичного класу – «праведні» промови для зовнішнього вжитку і відверто цинічні мотиви у «внутрішньому колі», – є живильним середовищем для поширення суспільної аномії і нігілізму (Головаха, 2014).

Такий ціннісно-нормативний розрив між офіційним і реальним «обличчям» національної еліти істотно підважує її моральний авторитет, здатність бути взірцем громадянських чеснот, «аристократією духу» (за Ортегою-і-Гасетом). Тривіалізація політики, її редукція до циркових шоу й запеклої боротьби за владу як джерело ренти живить масовий цинізм та недовіру до інститутів представницької демократії як такої. А це, своєю чергою, створює сприятливий ґрунт для посилення авторитарних настроїв, тяжіння до «сильної руки», готової навести лад за допомогою недемократичних методів (Рябчук, 2003).

Подолання цього ціннісно-нормативного розриву і ствердження доброчесності як неодмінної передумови суспільної довіри до еліт – напрощуд складне завдання, що вимагає кардинального «перезавантаження» моральних регуляторів в українському соціумі. І розпочинати цей процес оздоровлення варто саме з провідної верстви, з утвердження нових критеріїв і стандартів елітарності. Адже саме правляча меншість покликана бути моральним авангардом нації, прикладом самовідданого служіння суспільному благу.

На основі аналізу ключових проблем та викликів розвитку національної еліти як суб'єкта цілепокладання і ціннісної консолідації, можна запропонувати низку стратегічних напрямів державної політики у цій сфері:

Першочерговим завданням є запровадження прозорих та інклюзивних механізмів рекрутації еліти на основі професійних компетенцій, доброчесності і патріотизму. Це вимагає поступового демонтажу нинішньої системи квазіаристократичного відбору еліт за критеріями особистої відданості, земляцтва, партійної належності. Натомість мають запрацювати повноцінні «соціальні ліфти» для найбільш обдарованих і морально стійких представників усіх верств суспільства.

Для цього необхідно, з одного боку, вдосконалити виборчу систему у напрямку запровадження відкритих партійних списків, підвищення внутрішньопартійної демократії та конкуренції. А з іншого боку – розширити використання публічних конкурсів при призначенні на державні посади, посилити роль професійних і репутаційних критеріїв при доборі управлінських кадрів. Важливу роль тут мають відіграти і незалежні громадські структури (наглядові ради, експертні комісії тощо), покликані здійснювати відбір кандидатів і контроль якості їх роботи.

Не менш важливим є забезпечення системного оновлення складу національної еліти через цілеспрямовану кадрову політику держави. В її основі має лежати ставка на «нову хвилю» професійних управлінців і громадсько-політичних лідерів, рекрутованих з різних сегментів суспільства – бізнесу, науки, місцевого самоврядування, «третього сектору», волонтерських спільнот тощо. Саме ці активні середовища є джерелом формування альтернативних контреліт, носіями інноваційного мислення та нових суспільних практик (Фесенко, 2010).

Водночас критично важливою є підтримка становлення молодих лідерів та їх послідовна інтеграція до керівної верстви на національному і місцевому рівнях. Йдеться про цільові навчальні програми, менторство, стажування, грантові проекти, покликані залучити найперспективніших випускників вишів, молодих фахівців до державного управління, політики, соціального підприємництва. Культивування «інкубаторів еліти» на кшталт Національної академії державного управління, Асоціації випускників «Києво-Могилянської академії», Української академії лідерства тощо дозволить поступово сформувати нову генерацію національно свідомих і відповідальних управлінців.

Окремої уваги заслуговує проблема зміцнення ціннісної єдності національної еліти, подолання її ідейно-політичної фрагментації. В основі цього процесу має лежати вироблення базового консенсусу щодо фундаментальних засад державної політики: європейський вектор, унітарність, парламентсько-президентська форма правління, непорушність кордонів, верховенство права, ринкова економіка тощо. Досягнення такого «національного пакту» можливе лише в результаті кропіткого міжфракційного діалогу, публічних дискусій за участю моральних авторитетів, інтелектуалів, церкви, з опертям на активну проукраїнську частину суспільства.

Разом з тим, не менш важливим є закріплення цієї ціннісної платформи на інституційному рівні – через внесення відповідних положень до Основного Закону, профільного законодавства, урядових і партійних програм. Адже лише нормативно зафіксовані «правила гри» здатні забезпечити державну політику від різких зигзагів і коливань при

зміні правлячих команд. Своєю чергою, дотримання усіма провідними політичними гравцями засадничих принципів підвищуватиме легітимність еліти, довіру до неї з боку суспільства.

Вкрай актуальним завданням лишається й деолігархізація політичної та економічної систем України, обмеження монополізації ключових ресурсів розвитку вузьким колом фінансово-промислових груп. Без розв'язання цього вузла проблем годі розраховувати на утвердження справді національної еліти, підпорядкованої суспільним, а не приватно-клановим інтересам (Рудич, 2014). Цьому мають слугувати системні заходи з демонополізації і підвищення прозорості ринків (енергетики, телекомунікацій, надкористування тощо), деофшоризації власності, унеможливлення конфлікту інтересів держслужбовців.

Принципово важливою є деконцентрація медіа-ресурсів, виведення їх з-під контролю олігархату. Йдеться про сприяння розвитку незалежної журналістики, суспільного мовлення, розкриття реальних власників ЗМІ. Лише потужні і вільні медіа здатні забезпечити публічний контроль за діяльністю влади, розвінчувати корупційні схеми, поширювати об'єктивну інформацію. Без цього важко розраховувати на позбавлення еліти від тінювих, клієнтелістських джерел впливу та її переорієнтацію на відкриту конкуренцію ідей і програм.

Нарешті, вкрай важливим пріоритетом є впровадження реальних механізмів громадянського контролю за діяльністю еліти на всіх рівнях. Попри формальну наявність цілої низки консультативно-дорадчих органів, комітетів, громадських рад при владних інституціях, їхня роль у виробленні політичних рішень лишається маргіальною. Тож на порядку денному – підвищення дієвості цих партисипаторних майданчиків, перетворення їх на повноцінні канали зворотного зв'язку між елітою і громадянами.

Не менш затребуваним є розвиток структур деліберативної демократії – відкритих громадських обговорень, консультацій, експертиз щодо суспільно значущих проблем. Залучення до їх роботи якомога ширшого кола стейкхолдерів – від профспілок, бізнес-асоціацій до екологів, правозахисників, місцевих громад – дозволить зміцнити соціальну базу реформ, мінімізувати ризики протестних виступів. Інституціоналізація цих форматів міжсекторальної співпраці (круглі столи, громадські слухання тощо) слугуватиме запобіжником монополізації порядку денного вузькими елітними колами.

Однак усі ці інституційні трансформації навряд чи будуть успішними без цілеспрямованого формування нової управлінської культури національної еліти на засадах доброчесності, професіоналізму, інноваційності, патріотизму. Адже саме ці морально-ділові якості мають стати альфою

і омегою елітарності, маркерами приналежності до провідної суспільної верстви. Їх культивування вимагає комплексної «ресоціалізації» еліти через систему етичних кодексів, тренінгів доброчесності, антикорупційних фільтрів (Михальченко, 2010).

Особливе значення має законодавче закріплення й контроль за дотриманням високих стандартів етики публічної поведінки держслужбовцями, депутатами, суддями. Практика регулярного декларування доходів і видатків, запобігання конфлікту інтересів, обмеження на суміщення посад і бізнес-активів має стати не лише формальною вимогою, а й усвідомленим імперативом для можновладців. Своєю чергою, будь-які прояви аморальності, корупції в середовищі еліти мають отримувати широкий суспільний розголос і невідворотне покарання.

Реалізація цих стратегічних напрямів, безумовно, можлива лише за умови тісної взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства, зацікавлених в утвердженні цінностей і практик відповідального врядування. При цьому вкрай важливо подолати не лише інституційні бар'єри й деформації, а й змінити ментальні установки самої еліти та широкого загалу щодо сутності політичного лідерства. А це вимагає наполегливої просвітницької роботи, громадянської освіти, поширення критичного мислення.

Не менш затребуваними є цільові програми з підготовки нової генерації публічних діячів, як через спеціалізовані освітні інституції, так і шляхом неформальних тренінгів, менторства, обміну досвідом. Лише потужний «десант» молодих професіоналів-державників у провідні сфери життя країни – від політики й бізнесу до освіти й науки – здатен переламати інерцію пострадянської політичної культури і забезпечити незворотність демократичних перетворень.

Висновки.

Підсумовуючи, можна виокремити такі ключові висновки щодо національної еліти як суб'єкта стратегічного цілепокладання і ціннісної консолідації суспільства. Оптимальне виконання національною елітою своїх функцій з розроблення цілісного «проекту майбутнього» нації та згуртування суспільства навколо його втілення є вирішальною передумовою успішної демократичної модернізації України. Водночас системний аналіз вітчизняного елітотворення виявляє низку структурних викликів, що підривають потенціал еліти як відповідального лідера: незавершеність націоналізації еліт, непрозорість механізмів рекрутування, ціннісну фрагментацію, домінування неформальних угод, брак громадського контролю.

Особливо гостро проблема якості національної еліти постає в контексті сучасних геополітичних викликів, зокрема російської агресії та необхідності прискореної євроінтеграції. Здатність керівної верстви генерувати адекватні відповіді на екзистенційні

загрози, мобілізувати суспільство на захист національних інтересів, забезпечити ефективне проведення реформ відповідно до європейських стандартів стає визначальним чинником державного розвитку. При цьому критично важливим є подолання історичної спадщини постколоніальної залежності, виховання нової генерації національно свідомої еліти, орієнтованої на цінності демократії, верховенства права та доброго врядування.

Для подолання цих інституційних деформацій необхідний комплекс цілеспрямованих реформ, які включають: демократизацію каналів оновлення еліти, розширення соціальних «ліфтів», деолігархізацію політики, зміцнення механізмів підзвітності еліти суспільству, культивування доброчесності. Успіх цих перетворень залежить від зрілості й активності самого громадянського суспільства, його здатності до генерування контролі та громадського тиску на владу з метою прискорення реформ.

Важливо підкреслити, що процес формування відповідальної національної еліти має відбува-

тися паралельно з розбудовою ефективних демократичних інститутів та зміцненням правової держави. Адже саме інституційне середовище визначає стимули та обмеження для поведінки елітних груп, формує «правила гри» у політичній та економічній сферах. Відтак, пріоритетного значення набуває впровадження дієвих механізмів стримувань і противаг, розвиток незалежної судової системи, забезпечення свободи ЗМІ, посилення антикорупційних запобіжників.

Не менш важливим є формування нової політичної культури, заснованої на цінностях патріотизму, професіоналізму та доброчесності. Це передбачає цілеспрямовану роботу з підготовки управлінських кадрів, розвиток системи громадянської освіти, популяризацію кращих практик відповідального лідерства. Особливу роль у цьому процесі мають відігравати заклади вищої освіти, аналітичні центри, громадські організації, здатні забезпечити якісне навчання та соціалізацію майбутніх представників національної еліти.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Білозерова, Я. В. (2021). Роль інтелектуальної еліти в модернізації українського суспільства. *Політичне життя*, 4. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.4.2>.
- Вакан, Л. (2015). *Соціологія після Бурдьє*. Львів: Видавництво Анетти Антоненко.
- Головаха, Є. (2014). Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*, 1-2, 26-30.
- Даль, Р. (2021). *Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція*. (Переклад з англійської О. Д. Білогорського). Харків: Видавництво «Віват».
- Дзоло, Д. (2010). *Демократія і складність: реалістичний підхід*. Київ: Вид-во КНЕУ.
- Кельман, М., & Кристиняк, М. (2020). Проблеми розвитку та якісного формування української еліти. *Теорія держави і права*, 5. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.35>.
- Кристиняк, М. (2020). Особливості формування еліти в Україні та засади щодо вдосконалення процесу її створення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*, 3(27). <http://doi.org/10.23939/law2020.27.078>.
- Крюков, О. І. (2006). *Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення*. Київ: Видавництво НАДУ.
- Левченко, А. В. (2020). Козацька еліта як структуроутворюючий елемент українського державотворення. *Гілея: науковий вісник*, 159(3), 51-58. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_159%283%29_11.
- Михальченко, М. (2010). Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих. *Політичний менеджмент*, 1, 15-22.
- Мілс, Ч. Р. (2001). *Владна еліта*. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Рудич, Ф. (2014). *Політичний клас у сучасній Україні: специфіка формування, тенденції розвитку*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Рябчук, М. (2003). *Дві України: реальні межі, віртуальні війни*. Київ: Критика.
- Сенченко, М. (2020). Нова світова еліта на авансцені історії. *Вісник Книжкової палати*, 1, 3-4. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2020_1_3.
- Сергієнко, Т. І. (2022). Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. *Humanities studies*, 11, 79-86. <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-08>.
- Сидоренко, Т. (2021). Консолідація інформації як основа розвитку інформаційного суспільства XXI століття. *Соціум. Документ. Комунікація*, 12, 270-293. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-270-293>.
- Сініцький, А. Ц. (2020). Західноукраїнська науково-освітня еліта і національна ідея в 20-30х рр. XX ст. *Гілея: науковий вісник*, 156, 103-110. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_156_18.
- Степаненко, О. Г. (2020). Політична еліта в Україні в добу трансформаційних змін: кризові явища та перспективи їх подолання. *Гілея: науковий вісник*, 156, 359-362. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_156_64.
- Фесенко, В. (2010). Політична еліта України: проблема моральної легітиматії. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*, 6, 86-97.

REFERENCES

- Bilozerova, Ya. V. (2021). The role of the intellectual elite in the modernization of Ukrainian society. *Political Life*, 4. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.4.2>.
- Dal, R. (2021). *Polyarchy. Participation in political life and opposition*. Kharkiv: Vivat Publishing House.
- Dzolo, D. (2010). *Democracy and Complexity: A Realist Approach*. Kyiv: Publishing House of KNEU.
- Fesenko, V. (2010). Political elite of Ukraine: the problem of moral legitimacy. *Scientific notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies*, 6, 86-97.
- Golovakha, Ye. (2014). Ukrainian society: ways of transformation. *Ukrainian Sociological Journal*, 1-2, 26-30.
- Kelman, M., & Krystyniak, M. (2020). Problems of development and qualitative formation of the Ukrainian elite. *Theory of State and Law*, 5. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.35>.
- Krystyniak, M. (2020). Peculiarities of the formation of the elite in Ukraine and principles for improving the process of its creation. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: "Legal Sciences"*, 3(27). <http://doi.org/10.23939/law2020.27.078>.
- Kryukov, O. I. (2006). *Political and managerial elite of Ukraine as a factor in state formation*. Kyiv: NAPA Publishing House.
- Levchenko, A. V. (2020). The Cossack elite as a structural element of Ukrainian state formation. *Gilea: Scientific Bulletin*, 159(3), 51-58. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_159%283%29__11.
- Mills, C. W. (2001). *The Power Elite*. Kyiv: Solomiia Pavlychko Publishing House "Osnovy".
- Myhalchenko, M. (2010). *The search for leaders: honest, talented, just*. *Political Management*, 1, 15-22.
- Riabchuk, M. (2003). *Two Ukraines: real boundaries, virtual wars*. Kyiv: Krytyka.
- Rudych, F. (2014). *Political class in modern Ukraine: specifics of formation, development trends*. Kyiv: I.F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Senchenko, M. (2020). The new world elite is at the forefront of history. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 3-4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2020_1_3.
- Sergiyenko, T. I. (2022). Consolidation of Ukrainian society in the conditions of military aggression of the Russian Federation against Ukraine. *Humanities studies*, 11, 79-86. <https://doi.org/10.26661/hst-2022-11-88-08>.
- Sinitskyi, A. Ts. (2020). The Western Ukrainian scientific and educational elite and the national idea in the 1920s and 1930s. 20th century. *Gilea: scientific bulletin*, 156, 103-110. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_156_18.
- Stepanenko, O. G. (2020). The political elite in Ukraine in the era of transformational changes: crisis phenomena and prospects for overcoming them. *Gilea: scientific bulletin*, 156, 359-362. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_156_64.
- Sydorenko, T. (2021). Consolidation of information as a basis for the development of the information society of the 21st century. *Society. Document. Communication*, 12, 270-293. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-12-270-293>.
- Wacquant, L. (2015). *Sociology after Bourdieu*. Lviv: Anetta Antonenko Publishing House.